

חידושי סוגיות

גדר מצות הכנסת אורחים

ידייק בדברי הרמב"ם שהדגיש רק מצות ליווי ולא שאר חיובים שבהכנסת אורחים; יבאר בזה בהקדם מה ששינה מן הש"ס והביא ראי' אחרת; בזה נתחדש שגדר המצוה בהכנסת אורח הוא גם שירגיש האופן שמתנהג אליו המכניס, מתוך דאגת הלב ובסבר פנים יפות

"וירא והנה שלשה אנשים"
(פרשתנו יח, ב)

א.

יקשה במה שהרמב"ם הדגיש רק ליווי האורח

דין הכנסת אורחים שבפרשתנו, שנאו הרמב"ם בפ"ד מהל' אבל ביחד עם שאר חיובי גמ"ח, וז"ל שם בריש הפרק: "מצות עשה של דבריהם לבקר חולים. . וללוות האורחים ולהתעסק כו'". ולכאורה הוא תימה, מה שהזכיר מצות הכנסת אורחים רק לענין לוי', דהול"ל בלשון הכולל – "ולהכניס אורחים" וכיו"ב, דבזה נכללו כל חיובי ההכנסה, כאכו"ש ולינה כו'.

ובפשטות הי' נראה, דהרמב"ם מנה כאן רק חיוב מצוות גמ"ח שבגופו, כביקור חולים וניחום אבלים שהם חובת הגוף, וכלשונו בסיום ההלכה "ואלו הן גמ"ח שבגופו שאין להן שיעור". וחובות אלו דינם אחר מדין חיובי גמ"ח שבממון, דאלו האחרונים יש להם שיעור, משא"כ בחובות הגוף שאין בהם שיעור כנ"ל, וכמו שהאריך בזה הרמב"ם עצמו בפירוש

המשניות (ריש פאה¹).

אמנם, לביאור זה יוקשה מה שהרמב"ם הזכיר כאן החיוב "לשמח הכלה והחתן ולסעודם בכל צרכיהם", דפשוטות הלשון קאי אף על גמ"ח וסעד שבממונן (ראה נמוקי מהרא"י לרמב"ם שם), וכיון שבשמחת חו"כ כלל אף חיובי ממונן, אף בהכנסת אורחים הי' לו לנקוט לשון הכולל כל החיובים.

ועוד זאת ייפלא באם נאמר כנ"ל, מה שהמשיך הרמב"ם בהלכה שלאח"ז, והאריך לבאר מעלת החיוב דלוי', ד"שכר הלוי' מרובה מן הכל, והוא החוק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה, מאכיל עובדי דרכים ומשקה אותן ומלוה אותן, וגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, שנאמר (פרשתנו יח, ב) וירא והנה שלשה אנשים, וליווים יותר מהכנסתם. אמרו חכמים (סוטה מו, ב) כל שאינו מלוה כאילו שופך דמים". ולהנ"ל דנתכוין הרמב"ם למנות כאן מצות לוי' לבדה ולא חיובים שבממונן כאכו"ש וכו', נצטרך לומר דבהלכה זו בא לבאר מעלת הלוי' לבדה, וא"כ תמוה מה שהזכיר ג"כ גבי אברהם מה שהי' "מאכיל כו' ומשקה כו'", ולא הו"ל להזכיר אלא הלוי', דבה לבדה קאי (ועכ"פ הו"ל להדגיש ד"אחר שמאכיל כו' ומשקה כו' מלוה אותן²), וממה שהזכירם כענין בפ"ע נראה דאף בהו קאי לפנ"ז³.

[ודוחק גדול להעמיס בלשונו, שבזה גופא נתכוין לשוללם מהמדובר כאן, ר"ל דאף שבהו איכא ג"כ מעלה בפ"ע מ"מ "ליווים יותר מהכנסתם". ובפרט שבאם כוונתו רק לבאר מה שהלוי' יותר משאר חיובים, לזה הי' ראוי ומספיק יותר דברי חז"ל שהביא בסיפא, דמי שאינו מלוה הוא כשופך דמים].

והנראה בזה, דבמה שנקט לשון זו נתכוין להגדיר כללות דין הכנסת אורחים, שנתייחד בגדר מחודש משאר חיובי גמ"ח, כמשי"ת להלן.

ובהקדם, דבהמשך הדברים הנ"ל, מה שהאריך במעלת הלוי', קצת פלא מה שהוצרך גם להביא מאברהם דשכר הלוי' הוא יותר מן הכל, אחר שהביא בסיומו חומרא יתירה שלא בערך לזה מה דאיכא בחיוב לוי', שהוא כאיסור דשפיכות דמים (וכן הביא בהלכה שלאח"ז, ד"בי"ד

לאחר שמביא מרז"ל "נוטריקון אכילה שתי' לוי'" כתב: ור"ל שהנהיג אנשי באר שבע להכניס אורחים ושחייב אדם לקבל פני האורח בשלושה דברים האלה.
(4) להעיר ממגדל עוז לרמב"ם שם "ומתוך העונש תלמוד השכר".

(א) וראה לקו"ש חכ"ה ע' 320 הערה 89. לקו"ש חט"ז ט"ע 501.

(1) וראה גם ר"ש שם ד"ה והביכורים (ע"פ ירושלמי).
(2) ולהעיר שבסמ"ג הנסמן להלן "הלווה (ולכאורה צ"ל "הלוי") הוא החק שחקקו כו'" וממשיך (בל' הרמב"ם) "ודרך החסד . . מאכיל . . ומלוה אותם".
(3) וכפשוטו דרז"ל בפ' זו (פרשתנו כא, לג) "ויטע אשל" מאי אשל אכילה שתי' לוי' (מדרש תהילים לו. קי). וראה תיב"ע ות"י שם. פסיקתא זוטרותא שם. פרש"י כתובות ת, ב (ד"ה בביתו של אברהם). סוטה יו"ד סע"א^א. ועוד. וברד"ק פרשתנו שם,

היו מתקנין שלוחין ללוות אדם העובר ממקום למקום, ואם נתעצלו בדבר זה מעלה עליהם כאילו שפכו דמים"), ומ"ט הוזקק הרמב"ם להוסיף על חומרא יתירה וגדולה זו, גם השינוי לענין השכר, ו"בכלל מאתיים מנה"⁴.

ב.

יקדים דהרמב"ם נתכוין לגדר חדש במצות הכנסת אורחים ולכך שינה מהראי' שבש"ס

ולזה נראה, דכללות הגדר המחודש דהכנסת אורחים ילפינן ממעשה הכנסת אורחים דאברהם, ובהקדם דיש לתמוה עוד בדברי הרמב"ם בזה, ששינה ממקורו בש"ס⁵, דבגמרא (שבת קכז, סע"א⁶) אמרו⁷ "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת⁸ פני שכינה, דכתיב (פרשתנו שם, ג) ויאמר אדני' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וגו'⁹, וכפרש"י שם¹⁰ דדייקינן ממה ש"הניחו והלך לקבל האורחים", והרמב"ם שינה לומר דילפינן זה מן הכתוב "וירא והנה שלשה אנשים", והוא פלאי מה ששינה מהש"ס שלא כדרכו, ומה גם דהתמיהה בזה כפולה, מהו הראי' שנקט הרמב"ם שהביא רק תיבות "וירא והנה שלשה אנשים" (ואפילו לא רמז להמשך הפרשה בהוספת "וגו'¹¹"), דמתיבות אלו ליכא כלל שום ראי' על מעלת ההכנסה יותר מקבלת השכינה ? ! ודרכו של הרמב"ם לשנות מהדרשות שבש"ס הוא רק היכא דאית לי' ראי' מפסוק שהוא "מבורר יותר" (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ד).

ולכאורה הי' אפשר לבאר בזה, בההוכחה שישנה מן התיבות "וירא והנה שלשה אנשים", דאפשר שההוכחה היא מראיית אברהם עצמה מה שראה אנשים אחרים בעת שהי' מקבל פני השכינה, דבעת עמידתו לפני ה' אי אפשר שישים אל ליבו לשום דבר אחר, במכ"ש מדין ק"ש

(5) כנסמן בכס"מ שם.

(6) וכן בשבועות (לה, ב) – הובא לקמן סעיף ג. אבל שם לא הובא מפורש (בדברי ר"י א"ר) הראי' מהפסוק, אף שמוכן הוא מהמשך. וראה הערה 19. (7) וכן במדרש תהילים (באבער) יח, כט. שאלתות פרשתנו שאילתא יא (כהגירסא שלפנינו. וראה לקמן שוה"ג להערה 9). ועוד.

(8) כ"ה בשבת שם. ובשבועות שם: יותר מהקבלת פני שכינה.

(9) כ"ה בגמ' וע"י שם. ובשאר המקומות לא הובא כל הלשון: במדרש תהילים "ויאמר אדני' וגו' אל נא תעבור מעל עבדיך" (ובשאלתות לפנינו^א: אל נא תעבור מעל עבדיך): ברי"ף שבת שם (ועד"ז ברא"ש שבת שם (ס"ב)): ויאמר אדני' אם נא מצאתי חן בעיניך וגו'. ועד"ז הוא בדק"ס מכ"י. ואכ"מ. (10) וראה גם ר"ח ופרש"י שבועות שם.

(11) כמו בסמ"ג (שהולך בעקבות הרמב"ם – ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם כו' הסמ"ג אות מו) מ"ע ב' מד"ס שגם הוא מביא הכתוב כהרמב"ם, אלא שמוסיף "וגו' כדאי בפ' מפנין". ובסמ"ג י"ל שהביא רק התחלת הענין והסוגיא, וכונתו גם להפסוק שהובא שם בגמ'.

(א) וראה חילופי נוסחאות בשאלתות (ירושלים תש"ך) נוסחאות כ"י, ובא' מהם הובא – מהתחלת הפסוק "וירא אליו ה' כו' וישא עיניו וירא".

שצ"ל "בכוונה באימה וביראה ברתת¹² ובזיעה¹³" רק מפני שקורא "כתב המלך על¹⁴ בני מדינתו" (שו"ע אדה"ז חאו"ח ר"ס ס"א), וכן בתפילת שמו"ע שהוא כ"עומד לפני המלך" (ברכות לג, רע"א) ו"צריך שיראה עצמו כאילו שכינה שריו" כנגדו" (שו"ע אדה"ז שם רסצ"ח. וש"נ), ולכך מחוייב לעמוד כעבד לפני אדונו (שבת י, א. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סו"ס צה), ואסור עליו לעשות שום תנועה או אפילו לזוז ממקומו (שו"ע אדה"ז שם סי' קד ס"ב), ועאכ"כ באברהם שעמד "לפני ה'" ממש (פרשתנו יח, כב), אי אפשר שישים אל ליבו כלל לראות אנשים אחרים¹⁵, ואלא עכצ"ל דגדול הדבר להכניסם ודוחה הקבלת השכינה. אבל עדיין הוא תימה, מה הי' לו להרמב"ם לשנות מן הראי' שבש"ס שהוא ודאי מבורר יותר.

ולתרץ זה הי' נראה, דההוכחה הנ"ל שבש"ס שנוי' במחלוקת, דהנה בשבועות (לה, ב¹⁶) אמרו דמאמר הנ"ל שגדולה ההכנסה הוא תלוי בתנאי דאיפליגו אי "אדני" שנאמר בהכתוב

ויש לומר בדיוק גירסא זו, כי אימה ויראה – רגש שבנשמה, רתת וזיע – ענין שבגוף¹⁷ – סוגים נפרדים¹⁸. ועד"ז ד' אותיות שבשם הוי' (שהם כנגדם¹⁹) – הנסתרות, הנגלות.

13) כ"ה גם בהמשך הסעיף בשו"ע אדה"ז שם (וכ"ה גם בדפוס ראשון דשו"ע אדה"ז). וכ"ה בש"ס מו"ק שם (בה"א). אבל בשו"ע המחבר בלי ה"א (ושם: וזיע – בלי ה'). וכ"ה בשני דפוסים שו"ע אדה"ז זיטומיר הנ"ל. וכ"ה בשאר כל המקומות שנסמנו בהערה שלפנ"ז (ובשוה"ג). וכ"ה בברכות ובע"י מו"ק ודק"ס שם נוסח הכ"י ודפוסים.

14) צ"ל "אל"?

15) להעיר מב"ר (פמ"ח, ט): וירא בשכינה וירא במלאכים. ובפי' ידי משה שם. ברכי יוסף יו"ד סרמ"ד בתחלתו ושם ד"ה ואשר גמר. 16) וכהובא בתוד"ה דכתיב שבת שם.

ג) ומהם: במקורו במדרש – ויק"ר פכ"ז ו (לפנינו). וכן בויק"ר הוצאת מרגליות) – שמעם הובא המשך לשון אדה"ז, כנסמן עה"ג דשו"ע אדה"ז (וכמ"ש בטור וב"י שם); פסיקתא דר"כ פ' שור או כשב (בהוצאת באבער, וכן בנוסח כ"י אוקספרד ועוד – נ. י., תשכ"ב); ע"י מו"ק שם; נוסח הכ"י בדק"ס מו"ק שם. וכן הביא בדק"ס ברכות שם (סוף הערה יו"ד) מכ"י.

ד) ראה לקוטי הש"ס להאריז"ל מו"ק שם (ד"ה מה להלן). סה"מ תיש"א ע' 250 ובהערה 2 שם. לקו"ש ח"כ ע' 548-9.

ה) להעיר גם מלשון הב"ח לטור שם: ומדלא קאמר נמי לא באימה וביראה ולא ברתת ובזיע כו'.

12) לכאורה צ"ל "וברתת" בוא"ו (וכ"ה בשני דפוסים שו"ע אדה"ז – זיטאמיר תרט"ז. שם תרכ"ב), וכמו שהוא בהמשך הסעיף שם בהבאת דברי המדרש²⁰. – וראה ברכות כב, א (ומו"ק טו, א) באימה וביראה וברתת ובזיע.

אבל בשו"ע המחבר ריש הסימן כאן "ברתת" בלא וא"ו (וכן הוא בדפוס ראשון דשו"ע אדה"ז כאן²¹). וכ"ה בכוכ"מ מקומות²².

א) וכ"ה בסיום לשון הטור שם (לפנינו). וכן בדפוס וויניציאה שי (דפוס א' דהטור עם הב"י) בנוגע לק"ש. וכן ל' הב"י שם (לפנינו ובדפוס וויניציאה הנ"ל) בפעם הא'. ובפעם הב' – גם "ביראה" הוא בלי וא"ו, וכ"ה בתנחומא אמור (י). טור שם (לפנינו ובדפוס וויניציאה הנ"ל) בהבאת המשל שבמדרש. וראה חילופי נוסחאות בויק"ר (הוצאת מרגליות, ירושלים תשל"ב) פכ"ז, ו כמה שינויי גירסאות: "ביראה" בלא וא"ו, או גם "וברתת" בוא"ו.

ד' לשונות הנ"ל "באימה כו" הובאו גם: ביומא ד, ריש ע"ב – לגירסת הע"י וכ"י (ראה דק"ס שם). וכן באדר"נ רפ"א – וענין תורה – ושם "ביראה ברתת" בלא וא"ו; בויק"ר לפני' במשל (לענין אחר), ושם לפנינו: וביראה וברתת – שניהם בוא"ו, ובויק"ר (מרגליות) שניהם בלא וא"ו; ויק"ר פ"א ז בלשון המשל. וגם שם כמה שינויים – ראה הוצאת מרגליות.

ובתור"כ שמיני י, ד (יל"ש שם רמז תקכו), וכן תנחומא שמיני (ט) – רק ג' לשונות "באימה וברתת ובזיע". וכן ביומא שם לפנינו. וקרוב לומר שזוהי השמטת מעתיק. ואכ"מ.

ב) וכ"ה בטור דפוס אויגשברג – שתי הפעמים. ובב"ח ופרישה שם (בשם הב"י) ב' הפעמים.

כאן אף הוא בכלל "כל השמות האמורים בתורה באברהם קדש", דאיכא למ"ד דאינו בכלל זה ולא קאי כלל בה' אלא "למלאכים הי' מדבר" ¹⁷ (והובאו ב' השיטות בפרש"י עה"ת ¹⁸), דלשיטה זו לא מצינו כלל שאמר כלפי שכינה "אל נא תעבור" ונפלה הראי' דלעיל. וכיון שאינו לכו"ע ¹⁹ (ובפרט שהרמב"ם עצמו הסיק במורה נבוכים (ח"א פס"א ²⁰) דלמלאכים הי' מדבר), לזה שינה הרמב"ם להביא הראי' הנ"ל.

אמנם יש לדחות זה, כיון דבחיבור היד (הל' יסודי התורה ספ"ו ²¹) הכריע כהדעה האחרת, דלשינה הי' מדבר, וא"כ הדרא התמיהה מה שלא הביא הראי' שבש"ס מן הכתוב ד"אל נא תעבור" כיון דס"ל דקאי בשכינה ²².

ג.

יבאר דרך בהכנסת אורחים הוא עיקר בהמצוה שהאורח יראה דאגת ליבו אליו לבד ממילוי צרכיו

ולכך יש לומר כנ"ל, דבזה נתכוין לגדר מחודש שישנו בדין הכנסת אורחים, דהנה, בקיום כל מצות שבגמ"ח עיקר המכוון והציווי שבזה הוא הנפעל והתוצאה שיהי' מזה, שהוא התועלת שיבוא לחבירו ²³, ולא הדגישו בגדר החיוב שיהי' עיקר בזה לגבי המקבל אופן הפעולה דהגברא המקיים (ורק שהוא עילוי לענין מקיים המצוה בעצמו ²⁴), כ"א העיקר בזה מה שהזולת נסתייע ונגמל, וכדמצינו (ספרי תצא כד, יט ²⁵) ב"מאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני

22) ואולי י"ל, שהרמב"ם מפרש הכתוב אל נא תעבור כפי' התוס' (ד"ה חזיא) בגמ' (ב"מ פו, סע"ב) "שהשכינה הי' רוצה להסתלק" מעל אברהם (ד"לאו אורח ארעא למיקם" – ל' הגמ' ב"מ שם). ולפ"ז אין משם ראי' לפי' ר"י ד"גדולה הכנסת אורחים כו", וכמ"ש בתוס' שם. וראה חדא"ג מהרש"א שם ד"ה והיינו דכתיב, דהלימוד במס' שבת הוא לא מדברי אברהם אל נא תעבור "אלא מהאי ענינא נדרש מדהלך כו". ע"ש. וראה ראש דוד להחיד"א פרשתנו עה"פ. עיון יעקב שבהערה 19. וראה גם הרי"ף לעין יעקב שם.

23) וראה אתון דאורייתא כלל כג בסופו. לקו"ש ח"ט ע' 202 ואילך. וש"נ.

24) וע"ד לשון הרמב"ם (סוף הל' איסורי מזבח) "הרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו כו".

25) פרש"י שם. פרש"י ויקרא ה, יז בסופו. וראה אתון דאורייתא שם.

17) ל' התוס' שבת שם. וראה פרש"י שבועות שם ובפרשתנו.

18) בפרשתנו שם. ומסיים "ושתי הלשונות בב"ר" (ראה ב"ר פמ"ח, י – רק דיעה א'). וראה לקו"ש ח"כ ע' 69 ואילך. וש"נ. ואכ"מ.

19) ואף שבשבועות שם מפורש דמאמר ר"י גדולה הכנסת אורחים "אזלא" "כאותו הזוג" דס"ל דהוי קדש (וראה ר"ח שם. ר"ן שבת שם), י"ל (שאין הכוונה שלמ"ד דהוי חול אין גדולה הכנסת אורחים כו' אלא) שכוונתו שלמ"ד דהוי חול אין ללמוד זה מהכתוב אל נא תעבור דלמד ר"י. ובעיון יעקב שבת שם "דר"א (דקאמר בא וראה שלא כמדת הקב"ה כו') רוצה לחדש אפילו למ"ד ששם זה חול . . (ג"כ) יש ללמוד דגדול הכנסת אורחים כו". ע"ש. וראה שער אפרים יו"ד (סי' סד ד"ה ובזה נראה) דמפרש עד"ז דברי התוס' בשבת שם. ע"ש. ואכ"מ.

20) וראה שם ח"ב פמ"ב – הובא לקמן בפנים.

21) וראה כס"מ שם.

והלך ונתפרנס בה", דאף שהגברא לא נתכוין כלל לגמול חסד, מ"מ, כיון שהי' כאן החפצא דגמילות חסדים מה שנסתייע העני, חשיב לקיום המצוה²⁶.

וזוהו החידוש דהכנסת אורחים, דלבד מהחפצא דגמ"ח מה שהאורח מקבל צרכיו וכו', ישנו עיקר גדול בהמצוה במידת הגברא המכניסו, דשימת לבו להאורח והתענינותו בדאגה וכו' הוא עיקר במצות ההכנסה אף לגבי מקבל הגמ"ח, דכל הפעולות שיעשה צריך שירגיש בזה אורחו שהוא בא מצד דאגתו אליו ואהבתו אותו (כמו שנרמז זה במ"ש הרמב"ם בסיום ההלכה²⁷ "כל מצוות אלו... הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך"²⁸).

וענין זה שבהכנסת האורח מודגש בעיקר בליווי, דמה שמאכילו וכו' הוא מילוי צרכיו ודומה בזה לשאר גמ"ח, ורק בענין הלוי' ניכר ביותר מה שישנו גם עיקר בהמצוה להיות מידת המארח בסבר יפה לאורחו, ושימת ליבו אליו²⁹. ולכך נקט הרמב"ם דהחיוב הוא "ללוות האורחים", אף שבזה נתכוין לכללות המצוה, כיון שבלשון זו רמז לכללות גדר המצוה, שצ"ל קיום כל חלקי המצוה מתוך מידת הגמ"ח בלב הגומל, ובמקום שחסרה הלוי' נחסר מן המצוה אף במה שהאכיל והשקה כו'³⁰.

וזוהו הראי' שהביא מאברהם, דה"ח שחקקו" הי' להיות "דרך החסד שנהג בה"³¹, פירוש דכל מעשי ההכנסה עשאו בדרך החסד דוקא, ולכך פירט הרמב"ם ומנה אף האכילה והשתי' לומר דאף בהם קיים אברהם להיות עשייתם ב"דרך החסד". ולכך דייק להביא ראי' דוקא ממה שראה אברהם את המלאכים, "וירא והנה שלשה אנשים", היינו מה ששם ליבו לראותם ולדאוג בליבו עבורם (ולא רק מעשה ההכנסה עצמו).

ועפ"ז נראה, דאף מה שהביא בסיום ההלכה מה שאחז"ל שהוא כאיסור שפיכות דמים, אף דהפירוש שנתכוונו בגמרא שם, הוא דמי שלא ילווהו ירגוהו ליסטים בדרך (כדילפי מדין עגלה ערופה, וכ"ה הפירוש הפשוט במשנה (שם מה, סע"ב)), מ"מ, רמז הרמב"ם ג"כ להענין

26) להעיר מנתיבות עולם (להמהר"ל) נתיב גמ"ח פ"ב (קרוב לסופו) החילוק בין גמ"ח וצדקה, דגמ"ח הוי מצד הנותן, וצדקה היא מצד המקבל. וראה שם פ"ד.

27) וכ"כ בסהמ"צ שורש ב. וראה השקו"ט כו' ברמב"ן בסהמ"צ שורש א קרוב לסופו (ב"התשובה הג') ומפרשי סהמ"צ שם. לקו"ש חי"ד ע' 61 ואילך.

28) ואף שגם המאבד סלע כו' קיים מצות צדקה כנ"ל – הרי ג"כ עיקר בצדקה שתהי' בספר פנים יפות כדלקמן בפנים.

29) וגם לפי פשטות הכוונה בלוי' (לפי הגמ' שם)

בכדי שהאורח לא יוזק בפועל וכיו"ב, הרי בעת שמלווהו אינו במצב של נצרך וחסר, דלא כבשאר גמ"ח אכו"ש וכו' לאורח שהוא נצרך וחסר אז. וא"כ גם בזה ניכרת ומודגשת מדת חסדו וטובו (שימת לב) של בעה"ב המארח לאורח. וראה זח"א קד, סע"א "דהא כלא בהאי תליא" (וראה שם ואילך – הביאור). נתיבות עולם שם פ"ה – פעולת הלוי'.

30) ראה רבינו בחיי פרשתינו כא, לג: ודע כי מצות לוי' היא גמר המצוה באכסני' ותכלית השכר. ומובן מדבריו לכאור' (כהביאור בפנים), שהיא לא רק גמר המצוה בזמן, כ"א (גם) השלימות שבהמצוה.

31) וראה לקו"ש ח"ג ע' 9-768.

לקראת שבת

יט

הנ"ל³², דכשחסרה גילוי מידת הלב כלפי האורח, יכול להתבזות מזה, והוא כמו שאמרו (ב"מ נח, סע"ב) על המלכין חבירו דחשיב כשפיכת דמים כיון שבשעת ביזויו "אזיל סומקא ואתי חיורא", שנתעלם אדמימות דמו וחיותו.

[וע"ד³³ ענין זה³⁴ מצינו אפילו בצדקה³⁵, שצריך ליתן "בסבר פנים יפות ובשמחה", והנותן צ"ל "מתאונן עימו על צרתו", ו"נותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע כו' אבד זכותו והפסידה" (רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ה ד. ושי"נ), אלא שכנ"ל שם הוא עיקר רק לגבי הנותן עצמו].

ובזה אתי שפיר ומחזור מה דלכאורה תמוה במה שהיתה מצוה בידי אברהם, דאי נימא דמצות ההכנסה העיקר בה הוא מה שנתמלאו צורכי האורח, הלא אצל אברהם לא הי' בזה מאומה, דהא היו מלאכים ורק "נראה כמו שאכלו" (פרש"י פרשתנו יח, ח³⁶), ואפילו להדיעה דהיו "אוכלין ושותין ממש" (תוד"ה נראין ב"מ פו, ב³⁷), לא היו צריכים לזה באמת ורק "מפני כבודו של אברהם" (תוס' שם³⁸), או מפני ד"אזלת לקרתא אזל בנימוסי" (ראה שמו"ר פמ"ז, ה. זח"א קמד, א), וא"כ לא היתה כאן מצוה³⁹.

34) להעיר ממנורת המאור להר"י אלנקאווה פרק הצדקה (ח"א ע' 39) "המשובח שבצדקה היא הכנסת האורחים" (וראה לשון הרמב"ם שם ה"ג "כופין ללו" כדרך שכופין לצדקה"). אבל ראה לקוטים שבסו"ס מהרי"ל (הובא בס' גליוני הש"ס לשבת שם): כל היכא דנזכר הכנסת אורחים ר"ל דוקא הכנסת עשירים ומכובדים. יקבלם בסבר פנים יפות לנהוג בהם כבוד כו' וראי' מאברהם אבינו כו' אבל הכנסת עניים בכלל צדקה היא.

35) ולהעיר ממ"ש המהר"ל (פ"ב שם), שהסבר פנים יפות וכו' שבצדקה הו"ע ה"גמ"ח" (שבצדקה).

36) מב"ב פו, ב. ב"ר פמ"ח, יד. וכ"ה בויק"ר שבהערה 39. ועוד.

37) מסדר אלי' רבה (פי"ב). וכ"מ בזח"א קמד, א (ראה סה"מ תרס"ג ע' נ). ובזה פרשתנו (קב, א) הובאו ב' הדיעות. וראה בהנסמן ברד"ל לב"ר שם. במדב"ר פ"י, ה (בסופו).

38) אבל ראה בזח"א קב, א: בגין יקרא דאברהם אתחזי הכי. ובתדבא"ר שם: בצדקתו של אותו צדיק (אברהם) ובשכר טורח כו'.

39) וראה ויק"ר פל"ד, ח: מי הוא שעשה חסד עם מי שלא היו צריכין אברהם עם מלאכי השרת.

32) אלא שלפ"ז צע"ק לשון הרמב"ם "אמרו חכמים", כאשר כוונתו היא לא כדברי חכמים בגמ'. והול"ל סתם "כל שאינו כו'", ע"ד מש"כ להלן שם סוף ה"ד לגבי ביקור חולים.

33) ולא ממש (ראה לעיל החילוק דהכנסת אורחים ועניני צדקה – גמ"ח), כי בהמעלות הכי נעלות שבצדקה, "הנותן צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח שהרי זו מצוה לשמה כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש" (רמב"ם הל' מת"ע פ"י ה"ח. ועד"ז בשו"ע יו"ד סי' רמט ס"ז. וליתא שם "שהרי זו... במקדש")^א, שהוא למעלה גם מנתינת הצדקה בסבר פנים יפות, משא"כ בהכנסת אורחים שהתענינות ומדת חסדו של בעה"ב (שמתבטאת בלוי') היא עיקר המצוה, ונוגע להנפצל, וכבפנים.

א) ה"מעלה גדולה שאין למעלה ממנה" (בה"שמונה מעלות (ש)יש בצדקה"), אינה שייכת לנדוד, כי המעלה בזה היא ש"מחזק יד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי שיחזיק את ידו עד שלא יצטרך לבריות" (לשון הרמב"ם שם ה"ז. ועד"ז בשו"ע סי'). שבכל זה הוא מעלה בהנפצל, שהתועלת להעני בזה בפועל היא גדולה יותר מבשאר המעלות שבצדקה, אבל לא (כ"כ) מצד מדת חסדו של הנותן שמתבטאת בזה.

והתמיהה גדולה ביותר, דא"כ הי' אסור להפסיק מקבלת השכינה עבור זה, כיון דאינו ממצות ההכנסה, ולפ"ז הי' נראה דאברהם נכשל בזה. ותו, איך למדו שגדולה המצוה וכו' ממקום שלא היתה שם המצוה.

ועכצ"ל דקיום המצוה שם הי' בזה שהיו נראין כאורחין, וזה ייתכן רק להנ"ל דהעיקר הוא מידת החסד שישנה אצל המארח, היינו הקיום שמצד הגברא, דכיון שאברהם חשבם לאורחים נהג עמם ב"דרך החסד" והראה להם דאגתו עבורם, ובזה שפיר קיים עליהם מצות ההכנסה אף שהיו מלאכים, דהעיקר בזה הוא הנהגת הגברא⁴⁰ ולא מה שיקבלו המתארחים.

ואף לגבם נתקיימה כאן המצוה, דהא מה שדאג בליבו עבורם הוא שביעת רצון להם, דשייך שפיר אף במלאכים (ובפרט אלו הבאים בדמות אנשים)⁴¹.



בהנסמן לעיל הערה 36, והנסמן בפנים) ה"ז (דוגמת) מאכילם.

(40) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 329 ואילך.
(41) נוסף ע"ז – דנתינת האפשריות להמלאכים שיקיימו "אזלת לקרתא הלך בנימוסי" – (ראה